

РАЗБОЛЯВАТ ЛИ СЕ СЪВРЕМЕННИТЕ ОБЩЕСТВА ОТ НОВАТА ГЛОБАЛИЗАЦИОННА КУЛТУРА?

гл. ас. д-р Анна В. Караденчева

Висше военноморско училище “Никола Йонков Вапцаров”, Варна,

България

a.karadencheva@nvna.eu

***Резюме:** Статията разглежда трансформацията, взаимовръзките и влиянието на Новата култура върху съвременните общества от гледна точка на тяхното ценностно “разболяване” в резултат на глобализацията и последващия мултикултурализъм.*

***Ключови думи:** култура, общество, трансформация, ценности, глобализация*

DO MODERN SOCIETIES FALL ILL WITH THE NEW CULTURAL GLOBALIZATION?

Anna V. Karadencheva, PhD, Assistant Professor

Nikola Vaptsarov Naval Academy, Varna, Bulgaria

a.karadencheva@nvna.eu

***Summary:** This article examines the transformation, the interconnection, and the impact of the New Culture on the modern societies to the point of their “value illness” as a result of the globalization and the subsequenced multiculturalism.*

***Keywords:** culture, society, transformation, values, globalization*

*Някога хората мислеха, че културата ще ни направи по-добри.
Вярваха, че тя може да възвисява; е, поне жените вярваха в това.
Те все още не бяха виждали в операта Хитлер.*

Маргарет Атууд

Нашето общество, култура и битие, независимо дали разбираме битието като детерминирано от съзнанието или вярваме, че битието обуславя съзнанието, предопределят в голяма степен разбиранията, реакциите и поведенческите решения в нашия живот. Те формират ценностите в личността и нейния светоглед, които вследствие на глобализацията и последващия мултикултурализъм претърпяват радикална трансформация и създават Новата култура на съвременното общество, която го “разболява”.

Именно тези взаимовръзки са обект на изследване в настоящата разработка. С оглед на нейната яснота, следва да се отбележи, че под “глобализация” се разбира състоянието на съзнанието, което се появява след 50-те години на ХХ-ти век¹, със своята за пръв път придобита характеристиката да се глобализира, а под “болно общество”, авторът представя вижданията на Ерих Фром за душевното здраве на хората като генезис на социума.

За да се разбере как Новата култура води до ерозия на човешките стремежи и взаимоотношения, които всъщност изграждат обществата, следва да се отбележи, че културата е основният механизъм, чрез който хората усещат, разбират и адаптират света. Това са и нейните първостепенни

¹ Теории на глобализацията, които я интерпретират от философско-антропологическа и културологическа перспектива, с представители Р. Робертсън, У. Бек, А. Ападурай, Баба и др.

функции, като към тях трябва да се прибавят и дейностите, които усъвършенстват ума², като образованието, изкуството и литературата, както и традиционните, ежедневни модели на поведение³. И въпреки наличното всеобщо схващане, че културата има замисъл да помага на човека да се изгради като смислена личност, с изявени най-висши човешки качества като любов, милосърдие, състрадание, то за съжаление в днешната съвременност се наблюдава тенденция за масов упадък на душевността и ценностите, както и огромна деградация на стремежа на човека към съвършенство, от гледна точка на реализацията си като пълноценно, смислено и добро човешко същество. Защо става така?

Ако до голяма степен културата формира⁴ обществото и неговите разбирания за битието му, то днес все по-често се **наблюдава как обществото формира своята нова култура**. Това произтича от промяната на ценностите, които заемат централно място в живота на хората и пропиват самата същност на културата⁵, като тяхната трансформация е вследствие на глобализацията, която безспорно е обективен процес, в който хората участват поради или въпреки своята воля. Следователно, както самият Хофстеде разсъждава, културната специфика е резултат, а не първопричина за съществуващото разнообразие в начините на мислене, усещане и действие⁶. Културата се придобива, а не се наследява. Тя е резултат от въздействието на социалната среда върху хората и е колективно явление в

² Така наречената “Култура 1” според Хофстеде.

³ Умственият софтуер или “Култура 2” според Хофстеде.

⁴ Обозначаването на категорията “култура” произтича от латинската дума “colere”, която означава: обработвам, култивирам, отглеждам;

⁵ Hall, E. (1998) The Power of Hidden Differences, In: Bennett – editor, Basic Concept of Intercultural Communications, Intercultural Press, USA, pp.53-67

⁶ Хофстеде, Х., (2001) Култури и организации. Софтуер на ума, С., “Класика и стил“

условията на глобализиран свят със все по-размити културни граници, задръжки и правила.

Нека разгледаме нашето съвременно общество, което е така богато със своята хилядолетна култура и традиции, със създадени повече материални богатства и иновации, отколкото което и да е друго общество в историята на човешката раса, с огромен процент грамотност на населението, с пълна свобода на словото и достъпност до средствата за масова комуникация, с налично гъвкаво работно време и варианти за работа в пъти повече, отколкото нашите предци някога са мечтали ... Да го погледнем през статистиката на Ерих Фром⁷, който анализирайки сведенията за самоубийства, убийства и алкохолизъм като основни данни, отразяващи липсата на душевна стабилност и душевно здраве в едно общество, стига до извода, че най-бедните страни имат най-ниско разпространение на самоубийства, докато нарастването на материалното благосъстояние в Европа е придружено с нарастване броя на самоубийствата. Този резултат следва да насочи разсъжденията върху влиянието, което Новата култура оказва върху умственото и душевно здраве на хората в тази система.

Целта на цялото социално-икономическо развитие на съвременния свят, насоката и съдържанието на неговите нови ценности, са осигуряването на материално обезпечен живот до степен на яростна, грандоманска преследваемост на последните технологични постижения и лайфстайл тенденции, **която почти спокойно днес може да се нарече “култура”**. Преследване на най-доброто, най-новото, най-модното (което често е най-пошлото), и то с максимална скорост.

⁷ Ерих Фром, който изследва това общество в книгата си “Душевно здраво общество” и чийто виждания бих искала да изложа в за курсовата си работа.

Паралелно с това, със същата тази скорост се променя и съдържанието на така наречените “Пластове на културата”, с които Хофстеде и Тромпенаарс обрисуват структурата на културите.

Фигура 1: Пластове на културата
(Хофстеде и Тромпенаарс)

Тук искам да изложа следното твърдение, че в резултат на глобализацията и на съпътстващата я скорост на промените във всички аспекти на човешкия живот, **моделът на културните слоеве вероятно ще остане същия, но неговото съдържание се променя в Новата култура, която създаваме днес.**

Нима днес маската не е нов символ? Нима днес няма нови символи, по които се “познава” успеият човек? Е ли Apple iWatch символ? До каква степен една безмислена вещь има силата на символ? Нима новите герои няма да се родят в кризата Ковид-19? Не създаваме ли с безметежна скорост нови герои в новата ни масова култура, които се иконизират и представляват връх

в събирателния образ на новите ни ценности? Нима не се промениха нашите както ежедневни, така и дълголетни, традиционни ритуали? Колко хора спазват ритуали, извън този да си мият ръцете? Не стана ли афроамериканецът символ на музиката и толерантността, на победата и революцията над предразсъдъците, за да се вдигне и пропагандира масов жаргонен език, масово пушене на марихуана, масов смисъл на живота в пари и жени? Какъв символ е в днешно време жената? Майката, ако е само майка, има ли стойност или шанс за оцеляване в днешния свят? Какъв герой е тя в нашето българско общество? Какви ценности има нашата нова култура?

Истината е, че **новото съдържание на старите културни пластове, заличава стремглаво предишните герои, символи, ценности и ритуали.** Колкото и образователната система да се опитва да запази неговата история, само в рамките на едно десетилетие, тя ще е толкова избледняла, че няма да има възможност да бъде усвоена “цветно” от новото поколение, а това значи, че няма как да даде своя принос.

От тук следва да се разгледа и теорията на Карл Юнг за “колективното несъзнавано⁸”, която прави опит да обясни матрицата на човешкото вродено познание, и по-конкретно архетиповете Анима и Анимус⁹, като се осмисля в глобализацията и Новата култура.

⁸ Нашето психично наследство, което ни е вродено, но не осъзнаваме пряко, и което обяснява незабавното разпознаване на някои символи и значения на митовете, сходството между различни култури, които не са били в достъп една с друга, преживяванията на прага на смъртта, усещанията дежа вю и най-вече: всеобщото, формирано още с пристигането ни на този свят разбират за архетиповете – на Майката, на Аз-ът, Мана, Сянката, Персоната, Анима и Анимус.

⁹ Част от нашата персона е мъжката или женската роля, която трябва да изпълняваме. За повечето хора, тя се определя от физическия им пол. Но Юнг (както и Фройд, и Адлер) вярват, че по природа сме бисексуални. В началото на съществуването си, когато сме фетуси, нямаме диференцирани полови органи и само под влияние на хормоните ставаме мъже или жени. Подобно на това, на прага на социалния си живот като деца не сме нито

Бих искала да изложа твърдението, че в днешното съвременно общество, се наблюдава сериозна промяна, размяна и смесване на тези архетипове, която доказано намира отражение в увеличаващия се брой на различната сексуалност и на променените разбирания за пол и полова принадлежност, като това още повече затвърждава теорията за Архетиповете. **И ако теорията за колективното несъзнавано е вярна, то тези изменения ще бъдат вродено придобити в следващите поколения, а най-вероятно и усвоени като ценности.** Глобализацията ще направи този процес още по-бърз, тъй като сама по себе си се характеризира с култ към бързия оборот, мигновена обмяна на информация и анулиране на дистанцията във времето, което влияе и на ментално ниво.

Днес може да се говори за глобална култура на съвременното общество – тя оформя облика на епохата, в която живеем, тя произвежда и благата, и бедствията в нашия живот, тя инкорпорира различните части на света в едно противоречиво единство. И тук ще задам въпроса: **Нима имитационното учене на Бандура¹⁰ не е характерната черта и най-усвоения модел в тази глобализационна култура?** И не е ли той

мъжки нито женски в социалния смисъл на думата. Почти веднага – още щом тези розови или сини ританки се появят – ние се оказваме под влиянието на обществото, което постепенно ни оформя като мъже или жени. Във всички общества, очакванията към мъжете и жените са различни - обикновено въз основа на специфичните роли при възпроизвеждането, но често са налице и чисто традиционни детайли. В днешно време все още съществуват доста следи от тези традиционни очаквания. Продължава да се счита, че жените са по-грижовни и по-слабо агресивни, и че мъжете са силни и не обръщат внимание на емоционалната страна на живота. Но според Юнг, тези очаквания означават, че сме развили едва половината от потенциала си.

¹⁰ Социално-когнитивната теория на Албърт Бандура предоставя обяснение за това как хората активно трансформират или биват трансформирани от своята среда, посредством възприемането на действията на другите.

усъвършенстван до пълна адаптивност на детайлите в лицето на глокализацията¹¹?

Смея да твърдя, че отговорът на тези въпроси е “да”. “Да” на бясното имитационно учене до степен на универсалност на западните човешки стремежи, тенденции и ценности. И кое във тях е това, което масово обществата преследват? Тук всички ще кажат “парите”, но истината е малко по-различна: парите, оцеляването, прехраната на човека винаги са били основна цел на индивида. Днес, резултатът от глобализацията, от гледна точка на нейната философско-антропологична и социо-културна перспектива е това, че парите не са цел, а средство за постигне на целите, формирани от новата ценностна система на съвременната култура. И не само, че новите цели са упадъчни, пошли и далеч от възвишени, но постигането на това средство за тяхната реализация, е лишено от всякакви ценности.

Тази ценностна промяна разболява обществата¹². **Унифицираното разбиране за техните нужди, пренебрегващо душевния и смислов аспект на човешката природа, ги разболява.** Самият Фройд допуска в “Цивилизацията и недоволството от нея”, че човешката природа и обществото могат да имат изисквания, които влизат в сблъсък помежду си, и в следствие на това, обществото да бъде болно, като въвежда понятието “социална невроза”. Той изхожда от предпоставката, че човешката природа е обща за цялата човешка раса във всички епохи и култури, и че тя притежава определени, вътрешно присъщи ѝ, установими потребности и стремежи, които не следва да бъдат материални.

¹¹ Понятие, въведено от Р. Робъртсън, с което подчертава, че глобализацията на даден продукт или услуга е по-вероятно да успее, когато е адаптиран специално за всяко населено място или култура, в която се прилага (приложение на глобалното на локално ниво).

¹² Терминът е въведен от Ерих Фром в неговата книга “Душевно здраво общество”.

Следователно, за да бъде едно общество здраво, а неговата култура – градивна за човешкото измерение, то трябва да отговаря на истинските, изконни потребности на човека, а не на това, което той чувства под натиска на глобализационната Нова култура, че са неговите потребности.

Използвана литература:

1. Касирер, Е. (1996). *Изследване на човека*. София: Гал-Ико.
2. Минков, М. (2007). *Защо сме различни*. София: Класика и стил.
3. Ото, Р. (2014). *Идеята за свято*. София: УИ “Св. Климент Охридски”.
4. Тромпенаарс, Ф., Ч., Хампдън-Търнър. (2004). *Да се носиш по вълните на културата*. София: Класика и стил.
5. Хофстеде, Х., П. Пидърстън. (2003). *Изследване на културата*. София: Класика и стил.
6. Хофстеде, Х. (2001). *Култури и организации. Софтуер на ума*. София: Класика и стил.
7. Фром, Ер. (2009). *Анатомия на човешката деструктивност*. София: Захарий Стоянов.
8. Фром, Ер., (2004). *Душевно здравото общество*. София: Захарий Стоянов.
9. Юнг, К.Г. (2002). *Човекът и неговите символи*. София: Лега-Артис.
10. Якоби, Йоланде. (2000). *Психологията на К. Г. Юн*. София: Лега Артис.